

ADALÉKOK FÜZÉR FELLEGVÁRÁNAK FELÚJÍTÁSÁHOZ

– Különös tekintettel a művészeti részletképzésekre –

RUDOLF MIHÁLY

„Talán jól körvonalazódik, hogy művészeti részletképzéseket is integráló olyan kísérleti építészetben keresem utamat, ami a „folytatás szabadságára épülő szemlélettel” párosul.”

Rudolf Mihály DLA Ybl-díjas építész, akadémikus, a füzéri felső vár rekonstrukciójának tervezője. Áldozatos munkával, magas minőségben, szervesen kötődve a hagyományokhoz, folytatja a régiségben fogant és virágzott, mára megkopott világ szellemi hagyatékának megmentését, továbbélését.

FÜZÉRI BEVEZETTETÉSEM TÖRTÉNETE

Harmincöt éve egy februári fagyos hétfői hajnalon éppen Hollóházáról Trabanttal indultam miskolci munkahelyemre. Füzérkomlóst elhagyva beletapostam a fékbe, a ködben hirtelen észleltem, hogy tizenkét szarvas keresztelte utamat közvetlen az autó előtt. Nyílegyenesen a füzéri várba mentek. Kiszálltam a kocsiból – levegő kellett –, s hogy tudjam, ébren vagyok, nem álom a csodaszarvas jelenet.

Pár évre rá a füzéri temetőkápolnát korábban tervező Csete György építész új munkára kérte fel Ft. Ács István füzéri plébános, későbbi egri segédpüspök. Csete időzavarban volt, így a munkát Bodonyi Csabának ajánlotta, aki akkoriban tervezte legjelentősebb középületeit – nem ért rá, nekem s a vállalat egyik legjobb statikusának passzolta a tervezési feladatot, ami a füzéri plébániaépület tetőtér beépítése volt. A felkérésből végül nem lett megbízás, de ez egy másik történet.....

Tizenöt éve nyáron az akkor gimnazista három gyermekemmel turistáskodtunk a füzéri várnál.

Kilenc évvel ezelőtt felmérési-, tanulmány- és engedélyezési tervet, majd rá egy évre kiviteli tervet készítettünk a fellegvár rekonstrukciójára.

Hét éve – még a palotaszárny és a kápolna rekonstrukció kivitelezése előtt – jelentős családi esemény kötött a romos várkápolnához, itt tartottuk polgári esküvőnket.

Öt éve átadásra került az Alsóbástya – Palotaszárny – Kápolna rekonstrukciója, idén januárban – egy éves kivitelezői munka eredményeképpen – megvalósult a Konyha – Sütőház – Ecetesház és a felette lévő darabont katonák háza, valamint a tetőtéri gyümölcsaszaló. A kivitelezések ideje alatt heti gyakorisággal műveztettem.

Idén januárban elvállaltam Füzér község tanácsadó főépítési szolgálatának ellátását.

Gyula Gundelfinger, 1833

1. Thomas Ender, 1815
2. Gregus János, 1868
3. Miskovszky Viktor, 1890

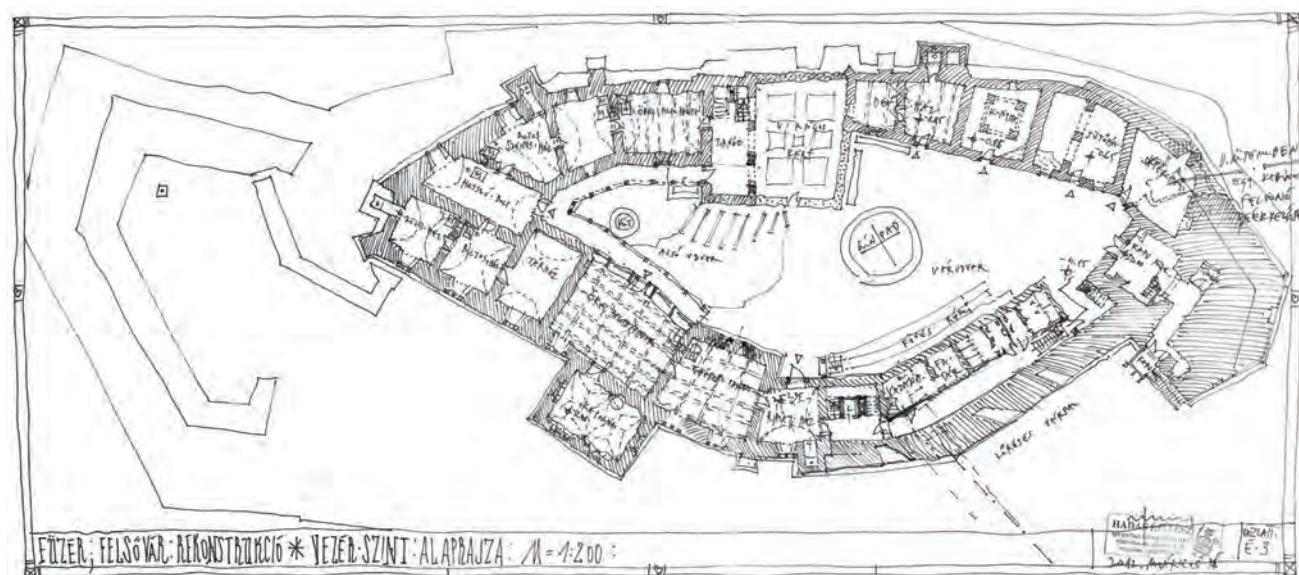

A HELY ÉS TÖRTÉNETE

A füzéri várhegy és környéke ősidők óta lakott. A hely korai életének hírnöke egy kelta ezüstpénz, amit Gál Viktor régész ásott ki az alsó vár feltárásakor. A község Trianon előtt a Füzéri járás székhelye, a járáshoz tartozott Abaúj vármegye legészakibb település csoportja. A vár az Eperjes-Tokaji-hegység keleti részén elterülő Hegyköz medencéjében álló, 500 méter magas sziklacsúcsra épült. Szinte megközelíthetetlen. Az alsó várhoz a nyeregből induló szerpentin lehet feljutni. Onnan egy sziklába vágott lépcsőn át érünk a felső vár kapujáig. A hegytető egy 40x70 méteres amorf formájú terület. A várudvart jellemzően másfél méter vastag, hat méter magas kőfallal övezték, építéséhez a helyszínen kitermelt andezitet és füzérkomlói riolituffát használták. Az északkeleten megmaradt eredeti várfalszakasz lenyomatait és az inventáriumok

tanúsága szerint a várfalakon gyilokjáró futott körbe. Az erőd északkeleti részén nyílt a várkapu, s délnyugati sarkában emelkedett a legkorábbi építmény. Ehhez a háromszatú házhoz már a korai években elkészült egy sziklába vágott kút és egy ciszterna, amelyekhez sziklalépcső vezetett le a magasabb, keleti udvar felől.

Az Árpád-kor elején Füzér környéke Abaúj földvárához, az Abák uradalmi területéhez tartozott. Füzér vára a legkorábbi magánföldesúri kővárak egyike volt. A Kompolt nembeli Andronicus a várat eladta a Jeruzsálemi előnevű Endre királynak, azaz II. Andrásnak, aki azért vette meg a várat, hogy a szomszédos pataki erdőispánság királyi birtoktestét védje, erősítse. Füzér vára a 13. század végén az Aba nembeli Amadé birtokába került, akinek javai később Károly királyra szálltak. Ekkor várnagyai a Drugethek

A felső vár rekonstrukció
vezérszínti alaprajza

Soós Elemér rajzai, 1903

lettek. Zsigmond elzárta a birtoktestet, és 1389-ben a főnemesi rangra emelkedett Perényi családnak adományozta. 1429-ben János a vár birtokosa, halála után István a családfő, aki 1471-ben részt vett a Vitéz János-féle összeesküvésben. A király seregei ezért bevették Perényi várát, s elvették birtokait. Mátyás halála előtt visszaadta Füzerért István fiának, Imrének, aki újból felvirágoztatta a családot: Jagello Ulászló első embere lett. A nádor 1508-ban megkoronáztatta a kiskorú II. Lajost, később közreműködött a Jagello-Habsburg házassági szerződés létrejöttében. 1517-ben – Siklósi előnévvel – német-római birodalmi herceggé avatták. A Jagello-kor reneszánsz művészetének egyik mecénása volt.

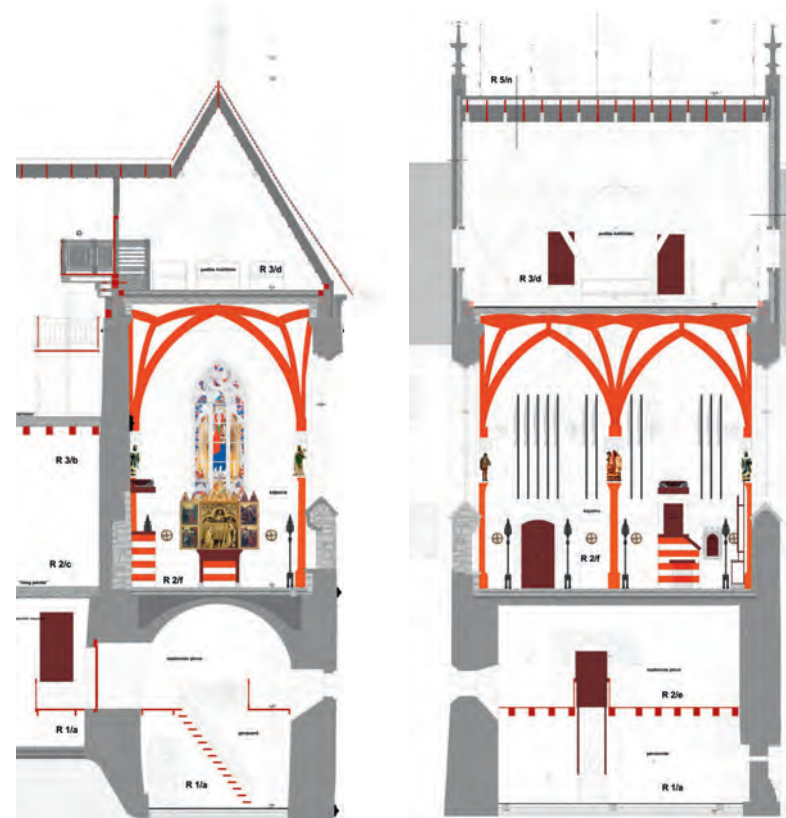
A vár legértékesebb épülete, a késő gótikus várkápolna 1490–1508 között épült (bár az sem kizárt, hogy 1480-tól, Mátyás korában emelték). Alaprajza 5x8 méteres, belmagassága 8 méter, s kéttraktusos hálóboltozat fedte. A kápolna keskeny sziklapadon, támpillérek nélkül épült, oromfalas módon, kő keresztrozsás díszekkel.

Imre nádor halála után két fia, Péter és Ferenc örökölte a várat. Péter túlélte Mohácsot, öccse odavesztett. Perényi Péter koronaőr 1526 novemberében részt vett Zápolya megkoronázásán. Ezután a koronázási jelvényeket füzeri várában helyezte el, félve az oszmánok gyors inváziójától. 1527 őszén átállt Ferdinánd oldalára, így az ő beavatására is Perényi vitte a Szent Koronát. A két király közti „bizonytalankodás”

miatt Ferdinánd Bécsújhelyben bebörtönöztette. Fia, Perényi Gábor előbb János Zsigmond oldalára állt, később Ferdinánd felé húzott. Életének utolsó három évében tárnokmester, országbíró és titkos tanácsos lett Miksa udvarában. Halálával véget ért a füzeri várat hat generáción át uraló Perényi-ág története.

A késő gótikában, majd a korai reneszánsz stílusban 1530–40 körül épült a kaputorony elé az ötszögű olaszbástya. A várrekonstrukciók akkor országszerte az oszmán előrenyomulás miatt készültek. A keletről érkező török háborúval egy időben nyugatról szellemi, lelki változást hozott a reformáció. A Perényiek is áttértek az ágostai hitre. Az Öreg-palotában hitviták voltak. Száz év múltán a rekatolizációt hirdető Csepellény

A kápolna keleti és északi
falnézete

György pálos szerzetest, füzeri plébánost a hajdúk Egerlövőig hurcolták, gúnyolták, töviskoszorúval illették, korbácsolták, míg végül mártírhalált halt.

1590-ben Báthory Istváné lett az uradalom. Fiú örökös híján 1603-ban birtokai hűgára, Báthory Erzsébetre maradtak, kinek gyermekei 1614-ben jutottak örökségükhöz. Füzer vára Nádasdy Pálé lett, később fia, Ferenc 1654-ben elzárta a birtokot. A Nádasdyak nem is jártak Füzeren, s az egymást váltó bérlőik inkább az – időközben megépült – nyeregbeli (?) udvarházban laktak, így a vár állaga – az inventáriumok tanúsága szerint – lassan romlani kezdett. Nádasdy Ferencet (bérlőjével, Bónis Ferenc köznemessel együtt) a Wesselényi-összeesküvésben való részvétel miatt 1671-ben fő- és birtokvesztésre ítélték, így halálakor a füzeri uradalmat a kincstár kaparintotta meg, kinek döntése alapján 1676-ban a Kassáról küldött helyőrség betört a füzeri várba, felgyújtotta a tetőket, „elrontotta” az erősséget. A majd 30 méter mély kutat és a 18 méter mély ciszternát a közeli kő ablakkeretezésekkel, az ámbitus darabjaival, a tető ereszével, s egyéb anyaggal töltötték fel. A romvár – élővíz híján további pusztulásnak indult, majd „kőbánya” lett. 1686-tól a Károlyiak birtokolták a várat és az uradalmat, de rezidenciájukat Füzeradványra tették át.

A KUTATÁS ÉS A REKONSTRUKCIÓ TERVEZÉSÉNEK TÖRTÉNETE:

Az első metszeteket és ábrázolásokat a romvárról az 1800-as években Ligeti Antal és Greguss János készítette. Komáromi András 1886-ban közzétette a füzeri vár 1665-ös inventáriumának szövegét. Miskovszky Viktor 1890-ben közzölt rajzsorozatot a romokról. Wittich Béla erdészeti segédtsízt kérésére a Múemlékek Országos Bizottsága 1910-ben kezdett foglalkozni a várral. Lux Kálmánt küldte Füzerre, aki rajzokat és fényképeket készített a romokról. Müllner János 1910 körül fotózta a várat. Pettkó Béla

női szárnynak. Ott szintén három szoba szolgált egy sorba fűzve. A hosszú boltból nyílt a boltos szenes ház, onnan a középső bolt, majd az öreg alsó palota. Ez utóbbi fagerendás pórfödemes kialakítású. A gerendatávolságok rendjét és a tölgygerendák szelvényeinek méretét a szalonnás pincében megtalált gerendafészek adták. A gerendavégek a csarodai templom reneszánsz festészeti motívum anyagát tükrözik, a Sensaria csoport festészeti munkája szerint. A három szoba líneája kihordott a tornácra, ami a reneszánsz kerttel volt határos. Az egész vonulat előtt az udvari oldalon egy kétszintes ámbitus szolgált. Ez patkó alakban összefogott mindent. Ennek déli felső bejáratai az öreg palotába és a Rimay-házon keresztül az ebédlopálotába nyíltak, melyek kazettás famennyezetet kaptak. Balogh Zsófia az öreg palotába az ádámosi, az ebédlopálotába pedig a gogánváraljai 16. századi mintát alapul véve kortárs festészeti programot valósított meg. A két teremnek egyelőre csak „királykazetta”-szerűen díszített a mennyezete. A palotaszárny minden ablaka és ajtaja tölgyanyagú, pántjai, kilincsei,

dobozzárai, vasalatai egyediek, egymástól is eltérőek. Jakab János lakatos-kovács munkáját dicsérik. A termek és szobák a 17. századi inventáriumok leírásai alapján Lukács Zsófia belsőépítész tervei szerint bútorozottak. Az enteriőrök Magyarországon, unikális módon valósulhattak meg. Az öreg palotából nyílik a keletelt gótikus várkáporna, az egyedüli helyiség ahol a mai kiállításon nem a 17. századi leltár szerinti hasznosítás, hanem a 15–16. század fordulójának elképzelt aranykora jelenik meg. Mennyezetének hálóboltozatos rendjét Székér György a helyszínen M=1:1-ben szerkesztette ki és Osgyányi Vilmos bravúros művészi teljesítménnyel jelenítette meg, bemutatva a déli hosszfal kimozdulásának mértékét. A bordázatot az eredeti kövek hornyaiban megtalált pigmentek szerint színezték a Sensaria csoport meghívott festőművész tagjai. A mezőkben a Tejutat jelenítették meg az ikonográfiai program szerint, Máriai Iván festőművész tanár életművét idézve. A falakra a 12 felszentelési keresztet szmrecsányi minta alapján festették. A kápolna négy mérműves ablakának színes

A felső vár állapota 2008-ban, a rekonstrukció előtt

A felső vár 2016-ban

üvegei közül a keleti a napba öltözött Máriát jeleníti meg a Kisjézussal, míg a két déli és a nyugati ablak három-három osztásban kilenc Árpád-házi női adakozó szenten keresztül érkezik be a fény. Lábuk alatt múltjuk töredékei, fejük felett az égbolt mozaikja. A művészi üvegeket Kovács Keve üvegművész készítette. Az ikonográfiai program nyolc férfi szent festett kő vagy fa szobrait állítja a kápolna gótikus baldachinos szoborfülkéibe az üvegen ábrázolt női szentek mellé, a kápolna terét övezve. Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Gellért, Szent Márton, Toulouse-i Szent Lajos mellett Szent Mihály és Szent György szobrai jelennek majd meg. A kápolna bejáratánál az Öregpalotában II. András, Mátyás király, Perényi Péter és Csepellény György vigyázzák majd a rendet. A tizenkét férfi szobrot Kő Pál tizenkét női tanítványa mintázza majd. A szószékkorona alsó hangvetőjét, a szárnyas oltár predellájának „Veronika kendőjét” és a tabernákulum ajtó Krisztus monogramját Rudolf Ilona képzőművész festette. A kápolna tizenkét egyedi, Perényi címeres kandeláberét, valamint az ámbitusi és

lépcsőházi fáklyát idéző falilámpákat Székely Orsolya iparművész tervezte. A szárnyas oltár vázlatát és M=1:1 makettjét Molnár Katalin építész és Balogh Zsófia képzőművész tervezte abban a reményben, hogy a bútor végleges szobrai és festményei a jövőben a helyükre kerülhetnek. A szárnyas oltár egy kortárs művészi montázs: kinyitva a kisszebeni-, bezárva a menasági mustrát megjelenítve, pártázata a mateóci és a csíkdelnei oltárfelépítmények mintáit idézi. A három fő helyiség padlóburkolata – a régészek által kiásotthoz hasonló – mázas kerámia lett, míg a további helyiségek fertőszéplaki műemléki téglaburkolatúak. A vezérszinten öt cserépkályha és három kandalló jeleníti meg az inventáriumok szerinti tüzelőberendezéseket. A cserépkályhákat Simon Zoltán ásató régész adatai alapján Szébenyi Judit restaurátorművész tervezte, s a pécsi Zsolnay gyár kivitelezte. A kandallókat és a palotaszárny összes nyíláskeretezését Kovács István kőrestaurátor rekonstruálta.

A palota padlásáról az inventáriumokból csak azt lehetett megtudni, hogy körbejárható gyilok-

járó, s az „enyészet fokánál” ágyúállás volt ott. Feltehetőleg az organikusán nőtt vár majd minden terme más-más szintről induló tetővel volt fedve s a tetőgerincek sem voltak egy magasságba tehető. Tervünk lényeges eleme az volt, hogy a padlástéri kiállítóterem sorát nagy térként kezeljük modern – állószékek nélküli – legyező alakban szerkesztett, réteg-ragasztott főtartós szerkezettel, ahol a gerinc és az eresz vízszintes, s az amorf alaprajzból adódó görbületeket a természetes kőpala héjazat és a belső gipszkarton burkolat veszi fel. Ez a kortárs építészeti megoldás ad lehetőséget a tetőtér szabad kihasználására, a terek flexibilis alakítására.

Az öreg palota felett pihenőtér alakult ki, amiből a kápolna feletti kiállítóter is megközelíthető. A pihenőtérből nyílik a nagy kiállítóter ahol Szelényi Károly fotóiból – Pap Gábor művészettörténész által rendezett – Szent Korona kiállítás, Kőnig Frigyes grafikáiból összeállított Kárpát-medencei várakról szóló grafikai tárlat és a Magyar Pénzverde numizmatikai reprezentatív anyaga tekinthető meg.

A pár éve még romos-romantikus, vakolat nélküli kőfalak belső, vízmosta üregei injektálásra kerültek, a réteges falak brutt-saver-es, a szikláknál és vasbeton födémeknél ankeres megfogást kaptak. A régi külső várfalak vakoltak, míg a kiépített új falak kívül 10 cm vastag 40x60 cm-es riolittufa kváderezésűek lettek. Az egységes tört fehér színű szilikátfestés feledteti ezt az anyagváltást. A kápolna külső oldalán az ablakok körül, valamint a délnyugati támpilléren az eredeti külső vakolatokat megtartottuk, azokat Osgyányi Vilmos a faltestekhez rögzítette. Ezek a felületek voltak az útmutatók a vár külső kérgének kialakításához. A kápolna sarok-armírozását kőrestaurátori igényességgel kövenként rögzítették. A természetes spanyol kőpala téglányfedéssel készült, az összes bádogos munka előpatinázott sötétszürke Rheinzink anyagú, beleértve az udvari oldali egyedi üstöket, a külső sarkányfejes vízköpőket, a különböző vápákat, szegélyeket és gerinc kialakítást. A kápolnát koronázó lemezdíszek arany és ezüstsínre galvanizáltak, s a kőkereszt-rózsák közé sűrítették őket.

A fentiekből talán jól körvonalazódik, hogy művészeti részletképzéseket is integráló olyan kísérleti építészetben keresem utamat, ami a „folytatás szabadságára épülő szemlélettel” párosul.

Az építészeti terveket az Országos Központi Tervtanács véleményezte 2012 novemberében, míg a művészeti rétegeket a Képző- és Iparművészeti Lektorátus utóda a MANK zsűrizte 2015 júniusában. Mindkét helyen dicséret érte a terveket.

A TOVÁBBTERVEZÉS, TOVÁBBÉPÍTÉS ELKÉPZELT TÖRTÉNETE

A II. ütem szerint a reneszánsz kert remény szerint megújul, oda a megtalált szökőkút darabokból ismert méretű kút készül. Kiépül a „virágoskert feletti torony”, átellenben a Deák-ház kétszintes tömege.

Megújul a Rimay-bolt és a lépcső. Földszintjén kiállítóterem, emeletén kutatószoba lesz. A Pápai-ház helyén megvalósul a fatároló, vizesblokk és raktárszintekből álló épületrész a keleti lőréses fal előtt. Elkészül a felső várudvar rekonstrukciója színpaddal és lelátóval. A III. 1. ütembe kerül a kabinos felvonó érkező állomása a Sáfár-ház átalakításával, tetején a Cejt-házzal, valamint a keleti kaputorony (Szt. Mihály torony) egy szinttel történő emelése és az olaszbástya lefedése. Ezen terekre 2018 februárja óta érvényes engedélyes határozattal rendelkezik az építető. A III. 2. ütem maga a kabinos felvonó és annak induló állomása lesz: a Szent György torony, ami távolabbi turisztikai fejlesztések központi magja is lehet majd.